

Bevrijdend preken is diaconie aan het leven

Wanneer we het Griekse woord *diakonia* in zijn eerste betekenis nemen, die van bemiddeling van een boodschap, is de preek vanzelf *diakonia*: de diaconie van het Woord. Maar het thema van dit nummer van *Handelingen* betreft de relatie tussen de preek en de diaconie in de zin van de zorg voor armen, noodlijdenden en wat daarmee samenhangt. Met de woorden 'wat daarmee samenhangt' wordt bedoeld op de zorg voor een barmhartige en rechtvaardige samenleving. Deze politieke dimensie van het leven komt in de diaconie in het vizier, omdat armoede vaak ook maatschappelijke oorzaken heeft en omdat de overheid mag worden aangesproken op haar armoedebeleid of het gebrek daaraan. De kerk kan deze politieke dimensie van het leven niet opsorpen, omdat ze dan zelf een slechts politieke grootheid zou worden, maar tegelijk raakt ze deze dimensie vanwege haar zorg voor de armen.

Verbinding

De vraag naar de verhouding tussen diaconie en preek is een vraag naar verbindingen tussen de verschillende kerntaken van de kerk, die ook dimensies zijn die in alle handelen aan bod horen te komen. Daarom is het een belangrijke vraag. Het gevaar van het niet stellen van de vraag naar de verbinding is dat leren, viëren en dienen van elkaar geïsoleerd worden. Dat levert schade op voor alle drie de componenten van kerkzijn, omdat ze alleen goed functioneren wanneer ze elkaar bevruchten.

< Andrea Vanni, 'Heilige Franziskus', ca. 1355

Ik denk dat we leren, viëren en dienen goed van elkaar moeten onderscheiden, juist om ze goed te verbinden. Als we ze niet onderscheiden, kunnen er ongewenste verbindingen optreden en, zoals gezegd, wanneer we ze niet verbinden komt het tot een heilloos isolement van elk van de drie. Zo heb ik er bij het diaconale handelen altijd voor gepleit dat we er geen evangelisatiebedoeelingen mee hebben, om het werken met dubbele agenda's te vermijden.

Maar wanneer iemand door de hulp ook religieus-gelovig geraakt wordt, verheugt me dat zeer en blijkt dat diaconie ook verkondiging is wanneer ze dat niet intendeert. Paus Franciscus stelt omgekeerd in *Evangelii Gaudium* heel

helder dat een evangelisatie zonder echte liefde voor en solidariteit met de armen de naam evangelisatie niet waardig is.

Die vraag naar de verbindingen wordt momenteel vaak gesteld vanuit de kant van de mensen die in de diaconie actief zijn, omdat bij hen momenteel de vraag naar de spiritualiteit van de diaconie heviger aan de orde is dan tot voor enkele decennia. En ook wel omdat ze voor hun werk de erkenning vragen dat ze een wezenlijk moment van kerkzijn realiseren.

Er is niet zo veel literatuur die ons thema uitvoerig behandelt. Ook in de homiletische handboeken tref ik het thema nauwelijks aan. Daarom kan ik hier niet meer bieden dan enige eerste

reflecties, aanzetten ten dienste van verder onderzoek en theorievorming. Ik benader de zaak in dit artikel vanuit de preek naar de diaconie toe. Van terzijde komt dan ook de invloed van diaconale praxis op het preken aan de orde. Ik onderscheid twee manieren, waarop de preek diaconaal kan worden:

1. doordat ze het thema van de diaconie expliciet aan de orde stelt of
2. doordat ze het leven zo raakt, dat ze daardoor ook de zaak van de diaconie raakt.

Diaconie als thema

Bij welke gelegenheden komt de diaconie expliciet als thema aan de orde? Waarschijnlijk gebeurt dat het meest rondom de zogenoemde themazondagen: de zondag van de arbeid, de Vredesweek, de dankdagen voor het gewas of als de collecte bestemd is voor de Vastenactie of Solidaridad.

Mijn indruk is dat dit aan de katholieke kant nog het minst gebeurt. Daar is waarschijnlijk het liturgisch rooster van zo sterke invloed op de liturgie, dat men de collecte van harte zal aanbevelen, er ook een voorbede voor zal doen, maar dat het de verkondiging nauwelijks echt stempelt. Nader onderzoek is hier gewenst, maar gegevens die DISK hierover verzamelde wijzen in deze richting.

Ik moet bekennen dat dit ook in mijn eigen preekpraxis vaak het geval is, terwijl ik een uitgesproken diaconale betrokkenheid heb. Hier speelt ook een rol dat op het katholieke erf de

prediking schriftuurlijker geworden is en dat men dan de gang van het evangelie niet graag verstoort door allerlei thema's.

Dus komt de diaconie vooral ter sprake als de Schriftlezingen er directe aanleiding toe geven of als er plaatselijk een zaak is, die diaconale aandacht vraagt. Ik herinner me preken, waar de lezing uit Handelingen 7 aan de orde was; of waarin het ging om het schetsen van de vroege kerk uit Handelingen (de leer van de apostelen, de gebeden, de gemeenschap en het breken van het brood) of waarin het over het evangelie in Matteüs 25 ging (de herder, die schapen van bokken scheidt en dan vertelt, wat men aan Hem deed of niet deed, toen men de armen hielp of liet zitten), over de barmhartige Samaritaan of over Lazarus voor de poort van de rijke.

Hier kunnen we geen uitvoerige exegese van die teksten geven, maar wel enkele momenten noemen, die voor prediking over de diaconie van groot belang zijn.

In de eerste plaats is van belang dat er aandacht is voor de wederkerigheid tussen helper en geholpene. Wanneer het daar niet tot echte ontmoeting komt, kan de hulp meer schade aanrichten dan echt helpen. De ander moet naaste worden, die van geholpene ook helper kan worden. Deze wederkerigheid kan alleen ontstaan, wanneer ik mijn eigen noden goed onderken. Ik voel ze vaak niet zo sterk, omdat in mijn noden en behoeften redelijk voorzien is, maar dat betekent niet dat we dezelfde behoeften en noden delen.

In de tweede plaats is het van belang erop te wijzen, dat het goed is dat er instituties zijn ten dienste van de hulp aan en solidariteit met armen, maar dat dit weer niet mag leiden tot een afschuiven van de eigen verantwoordelijkheid van iedere gelovige. De instituties moeten het gebeuren van de ontmoeting met de arme dienen, niet vervangen.

In de derde plaats is het van groot belang dat we in de preek niet alleen het register van de morele plicht uittrekken, maar vooral de genade van de ontmoeting laten oplichten en ook dat helpen een mens deugd doet en ook deugd doet ontstaan.

Heel het leven raken

Mijn ervaring als predikant is dat mijn diaconale ervaringen me vaak geholpen hebben om zo te preken dat het diaconale preken werden, ook al behandelden ze niet expliciet de diaconie.

Laat ik eerst mijn diaconale ervaringen wat weergeven. Daar horen er een aantal bij die vanuit het pastorale veld stammen. Ik denk aan het bezoek aan een zieke, waar ik op een woede

stuitte, die het hele gezin al jaren verziekte. Ik ging natuurlijk met die zieke op zoek naar waar die woede op sloeg en waar die vandaan kwam. Op dat moment ben je in dienst van de heelwording van een mens en zijn gezin. Wanneer een vrouw me aanspreekt en het blijkt dat ze opgevoed is in een gezin als een diepvrieskist en dat ze als levenshouding heeft gekregen om zich zo onopvallend mogelijk te maken, houd ik de geloofsdimensie actief in de gaten. Per slot van

Diaconale ervaringen helpen om zo te preken dat het diaconale preken worden

rekening komt iemand naar mij als pastor en ik ben geen psycholoog. Maar tegelijk is het duidelijk dat er met veel liefde een angstig meisje naar voren gelokt moet worden dat er zo naar verlangt om eindelijk eens gezien te worden en er te mogen zijn in vrede.

Maar ik denk ook aan het contact met de Calamagroep uit Rotterdam, die als grote inzet had dat de kerk actief betrokken moet zijn bij de wereld van economie, arbeid en van de inzet van arbeiders voor hun recht. Ze moet van die strijd leren en er solidair mee worden. In dat kader heb ik twee keer drie maanden stage gelopen: als werknemer via uitzendbureaus bij diverse fabrieken in Rotterdam en op de Filipijnen.

Na die stages ben ik vrijwilliger geworden bij de Utrechtse Werklozenbond: een zelfhulporganisatie van uitkeringsgerechtigden. Na een tijdje bleek dat ik alleen geschikt was als voorzitter, want voor het spreekuur wist ik te weinig van de hele wetgeving af. Daarvoor voelde ik de gevolgen van de maatregelen van de regering te weinig in mijn eigen portemonnee. ▷

Twee ‘diaconale preken’

Ervaringen als deze kunnen leiden tot wat ik ‘diaconale preken’ noem, preken dus die niet ‘over’ diaconie gaan. Twee voorbeelden.

De wijngaardenier

De ene preek ging over de wijngaardenier uit Matteüs 20:1-15, die werkers ging halen voor zijn wijngaard op de markt en er diep in de namiddag nog tegenkomt, die zeggen: ‘Niemand heeft ons gehoord.’

Ik heb drie verhalen verteld van mensen, die bij de Werklozenbond over hun pogingen vertellen om aan een baan te komen en wat hen daarbij overkomt, zowel bij het solliciteren als vanwege burens en familie. Daarna komt het commentaar van de werkers van het eerste uur:

‘Wij hebben de hitte ge-

dragen van de dag en zij

hebben niks gedaan en u

geeft hun evenveel als aan

ons?’ Daar passen wat ver-

halen bij van de sociale dienst.

Ik sloot af met God als een niet-werkgever, die ons het zwartepieten wil afleren. Het resultaat was, dat ik gebeld werd door vier mensen uit de parochie, die hun baan verloren hadden. Op oproepen dat we als pastores met hen wilden optrekken hadden ze nooit gereageerd, ook omdat ze met hun werkloosheid niet te koop wilden lopen, maar dit verhaal maakte hen vrij om te komen.

De bloedvloeiende vrouw

Het tweede voorbeeld is het verhaal van Jezus die een vrouw geneest, die aan vloeiingen lijdt en Hem aangeraakt heeft (Markus 5:25-34).

Daar heb ik zelf wat minder ervaring mee: als man natuurlijk al, maar ook nog eens als celi-batair priester. Maar gelukkig trof ik een zeer invoelende beschrijving van het leven van die vrouw in een boekje met meditatie over de vrouwenfiguren uit het Nieuwe Testament. Ik heb het boekje niet terug kunnen vinden, zodat ik de schrijfster niet kan eren met een vermelding of voetnoot. Maar ik ben haar dankbaar.

Tot die situatie hoorde in het Jodendom zowel het zo vaak vloeien met alle fysieke ongemakken als de eruit volgende onreinheid, zodat je aan huis gebonden bleef en eigenlijk vrijwel niets mocht aanraken. Natuurlijk wordt het allemaal niet uitgesproken, want de zaak was vrijwel taboe. Maar natuurlijk hebben de buurvrouwen het allemaal snel in de gaten en

praten ze erover. Zo volgt

er een enorm sociaal

isolement. Nu is er een

heleboel veranderd,

hoewel ... Over seks is

onze cultuur veel opener, maar deze zaken rondom menstruatie en vloeiingen, daar wordt minder over gesproken buiten de reclames voor tampons om. Je kunt het je voorstellen, hoe deze vrouw verlangde naar het gewone leven.

Ook hier weer viel het me op, dat er in de loop van de week na deze preek drie vrouwen me aanspraken en zeiden dat ze die klachten herkenden. Nu ga ik ervan uit, dat mensen hun klachten bij de pastor deponeren, maar dat dit meer is dan bij de persoon Jozef Wissink. Het maakt er deel van uit, dat ze dit stuk van het leven met God willen delen. Dat deel van het leven wordt niet meer van het geloven afgesloten. Ook dat is een diaconale dienst.

Er is wel eens geklaagd dat in de theologie te weinig het gerinkel van potten en pannen doordringt, het zweet van de sport, het gezeur van het dagelijkse samenleven. Hetzelfde zou ook wel eens van de preken kunnen worden gezegd. Daardoor kan onze prediking enigszins gnostisch worden. De Bijbel geeft daar nauwelijks aanleiding toe: zeker in het Oude Testament komt heel het mensenleven aan bod, tot en met het geweld toe. Ik denk dat we naar alle segmenten van het leven toe bevrijdend preken,

alleen al wanneer ze in ons behandelen van de Schrift voluit aan de orde komen. Ook dat is diaconie aan het leven. <

Jozef (prof.dr. J.B.M.) Wissink is emeritus hoogleraar Praktische Theologie aan de Universiteit van Tilburg.
wiszeg@casema.nl

Verslag studiedag ‘Predikant en Diaconaat’

Op vrijdag 3 juni is in het Protestant Landelijk Dienstencentrum de studiedag ‘Predikant en Diaconaat’ gehouden. Het doel van de studiedag, georganiseerd door Kerk in Actie in samenwerking met de Protestantse Theologische Universiteit (PThU), was om predikanten toe te rusten met het oog op hun betrokkenheid op het diaconaat van nu. Daarnaast ging het ook om bezinning op het diaconaat in de toekomst in het kader van de beleidsnota van de Protestantse Kerk in Nederland, *Kerk 2025: Waar een woord, is een weg*.

De aanleiding voor de studiedag was een workshop voor predikanten op de Landelijke Diaconale Dag van 2015, waarin de vraag werd gesteld of en hoe predikanten vanuit het ambt hun betrokkenheid op diaconaat kunnen denken.

Inleidingen werden achtereenvolgens gehouden door prof.dr. Herman Noordegraaf, bijzonder hoogleraar Diaconaat aan de PThU, dr. Rein Brouwer, docent Praktische Theologie aan de PThU, dr. Trinus Hoekstra, projectmanager Kerk in Actie binnenland met specifieke aandacht voor Predikant en Diaconaat en ds. Karin van den Broeke, preses van de Synode van de Protestantse Kerk in Nederland. Daarnaast heeft een drietal predikanten een verhaal over hun praktijk gehouden.

Van de studiedag is een verslag beschikbaar. Het verslag bevat de tekst van de gehouden inleidingen en een impressie van het plenaire gedeelte van de dag geschreven door drs. Jac Franken, werkzaam bij het expertisecentrum van de Dienstenorganisatie. Het gehele verslag is te lezen via www.kerkinactie.nl/studiedagdiaconaat